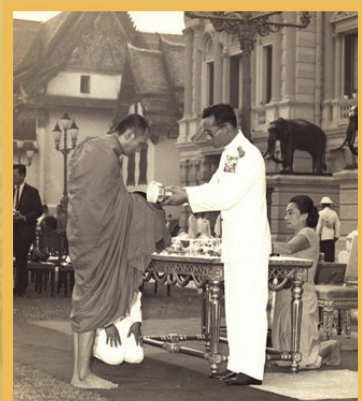

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก กับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

นางศิริพร จักสาน
เจ้าหน้าที่บริหารทั่วไป สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ

เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงบรรพชาเป็นสามเณร เมื่อพระชนมายุ ๑๔ พรรษา ณ วัดเทวสังฆาราม กาญจนบุรี แล้วเข้ามาอยู่ศึกษาพระปริยัติธรรม ณ วัดบวรนิเวศวิหาร จนพระชนมายุครบอุปสมบท และทรงอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ณ วัดเทวสังฆาราม ในปีพุทธศักราช ๒๔๗๖ จากนั้นทรงอุปสมบทซ้ำ เป็นธรรมยุติกนิกาย ณ วัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๗๖ โดยสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ทรงเป็นพระอุปัชฌาย์ และยังคงฉายา “สุวฑฺฒโน” (มีความหมายว่า ผู้เจริญดี) ซึ่งสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ได้ประทานให้เมื่อครั้งเป็นสามเณรในระหว่างที่ทรงอยู่ วัดบวรนิเวศวิหาร พระองค์ยังทรงศึกษาพระปริยัติธรรมอย่างต่อเนื่อง และ

ยังคงกลับไปช่วยสอนพระปริยัติธรรมที่วัดเทวสังฆาราม อยู่เสมอ จนกระทั่งสอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค ในปีพุทธศักราช ๒๔๘๔ ขณะพระชันษาได้ ๒๙ ปี ระหว่างนั้นได้ทรงศึกษาภาษาอังกฤษและภาษาบาลีสันสกฤต

กับสวามีสัตยานันตบุตร นักพรตชาวอินเดีย หลังจากที่ได้รับพระคุณสมเด็จฯ สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยคแล้ว พระองค์ทรงริเริ่มงานอันเกี่ยวเนื่องกับคณะสงฆ์อีกมากมาย ซึ่งนอกเหนือจากเป็นครูสอนพระปริยัติธรรมแล้ว ยังเป็นผู้ดำเนินการศึกษาสำนักเรียนวัดบวรนิเวศวิหาร ซึ่งมีหน้าที่จัดการศึกษาของภิกษุสามเณร ทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลี รวมทั้งเป็นสมาชิกสังฆสภา โดยตำแหน่งในฐานะเป็นพระเปรียญ ๙ ประโยค ต่อมาเมื่อมีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยขึ้นอีกครั้ง ในปีพุทธศักราช ๒๔๘๘ พระองค์ทรงรับหน้าที่เป็นกรรมการสภาการศึกษาและอาจารย์ของมหาวิทยาลัย

รวมทั้งเป็นพระวินัยธรชั้นอนุพุทธณ์ และรักษาการพระวินัยธรชั้นฎีกาในกาลต่อมา นอกจากนี้ ยังทรงเป็นเลขาธิการส่วนพระองค์ในสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์อีกด้วย

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงมีพระปรีชาและพระวิริยอุตสาหะในการที่ทรงปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มความสามารถ จึงได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ โดยลำดับดังนี้

ในปีพุทธศักราช ๒๔๙๐ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์พระราชาคณะชั้นสามัญที่ พระโศภนคณาภรณ์ มีความหมายว่า ผู้เป็นอาภรณ์หรือเครื่องประดับของหมู่คณะอันงาม ซึ่งเป็นราชทินนามที่ตั้งขึ้นใหม่ เพื่อพระราชทานแก่พระองค์เป็นรูปแรก

ในปีพุทธศักราช ๒๔๙๕ ทรงเลื่อนเป็นพระราชาคณะชั้นราชในราชทินนามเดิม และพุทธศักราช ๒๔๙๘ ทรงเลื่อนเป็นพระราชาคณะชั้นเทพ ในราชทินนามเดิม

ในปีพุทธศักราช ๒๔๙๙ ทรงได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นธรรม ในราชทินนามที่พระธรรมวราภรณ์ มีความหมายว่า ผู้มีธรรมอาภรณ์คือเครื่องประดับอันประเสริฐ และเป็นราชทินนามที่ตั้งขึ้นมาใหม่เพื่อพระราชทานแก่พระองค์เป็นรูปแรกเช่นกัน

ในปีพุทธศักราช ๒๕๐๔ โปรดให้สถาปนาเป็นพระราชาคณะชั้นเจ้าคณะรอง หรือรองสมเด็จพระราชาคณะที่พระสาสนโสภณ มีความหมายว่าผู้งามในพระ

ศาสนา หรือผู้ยังพระศาสนาให้งาม ซึ่งราชทินนามนี้เป็นราชทินนามพิเศษ เพราะพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ทรงมีพระราชดำริผูกขึ้นเพื่อพระราชทานถวายแก่พระมหาสา ซึ่งประสูติไว้ ป.ร.๔ ภายหลังได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทโว) วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

ในปีพุทธศักราช ๒๕๑๕ โปรดให้สถาปนาเป็น สมเด็จพระราชาคณะในราชทินนาม ที่สมเด็จพระญาณสังวร หมายความว่า ผู้สำรวจในญาณหรือความรู้ ซึ่งราชทินนามสมเด็จพระญาณสังวรนี้ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ ทรงโปรดฯ ให้ตั้งขึ้นใหม่เพื่อพระราชทานสถาปนา สมเด็จพระญาณสังวร (สุก) วัดราชสิทธิาราม พระราชาคณะฝ่ายวิปัสสนา เป็นสมเด็จพระราชาคณะครั้งแรก เมื่อปีพุทธศักราช ๒๓๕๙ สมเด็จพระญาณสังวรจึงเป็นราชทินนามพิเศษที่จะโปรดพระราชทานสถาปนาแก่พระเถระผู้ทรงคุณทางฝ่ายวิปัสสนาธุระเท่านั้น ซึ่งภายหลังสมเด็จพระญาณสังวร (สุก) ได้รับพระราชทานสถาปนาที่ไม่เคยมีการพระราชทานสถาปนาราชทินนามที่สมเด็จพระญาณสังวร ให้แก่พระเถระจารย์รูปใดอีกเลย กระทั่งปี ๒๕๑๕ นับเป็นเวลาถึง ๑๕๒ ปี

ภายหลังจากที่ท่านเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวรฯ ได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดสถาปนาขึ้นเป็นสมเด็จพระราชาคณะได้ ๑๗ ปีเต็ม ตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชว่างลง เพราะสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ

สมเด็จพระสังฆราช (วาสน์ วาสโน) ได้สิ้นพระชนม์ลงเมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๓๒ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

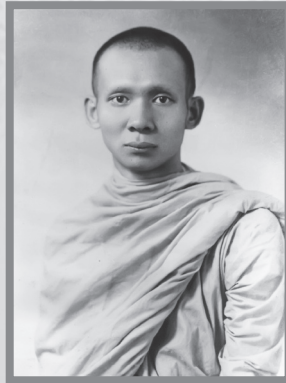
ภูมิพลอดุลยเดช ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาสมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน) ขึ้นเป็น **สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก** เมื่อวันศุกร์ แรม ๑ ค่ำ เดือน ๕ ปีมะเส็ง เอกศก จุลศักราช ๑๓๕๑ ตรงกับวันที่ ๒๑ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๓๒ ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม นับเป็นสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๑๙ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงเป็นเจ้าคณะใหญ่

คณะธรรมยุต สืบต่อจากสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (วาสน์ วาสโน) มีพระนามตามที่จารึกไว้ในพระสุพรรณบัฏ ว่า **สมเด็จพระญาณสังวร บรมนริศธรรมนิตติภบาล อริยวงศาคตญาณวิมล**

สกลมหาสังฆปริณายก ตรีปิฎกปริยัติธาดา วิสุทธจริยาริสมบัตินิสิตวิธานสงฆวิสุต ปาวจนุตตมพิสาร สุขุมธรรมวิธานธำรง วชิรญาณวงศ์วิมล พุทธบริษัทคารวสถาน วิจิตรปฏิภาณพัฒนคุณ วิบุลลิลาจารย์วัตรสุนทร บวรธรรมบพิตร สรรพคุณนิคมหาปธานาธิบดี คามวาสี อรัณยวาสี สมเด็จพระสังฆราช เสด็จสถิต ณ วัดบวรนิเวศวิหาร พระอารามหลวง ทรงเจริญพระชนมายุ วรรณ สุข พลปฏิภาณ คุณสารสิริสวัสดิ์ จิรัญญิตี

วิรุฬหิไพบุลย์ ในพระพุทธศาสนาเทอญ.

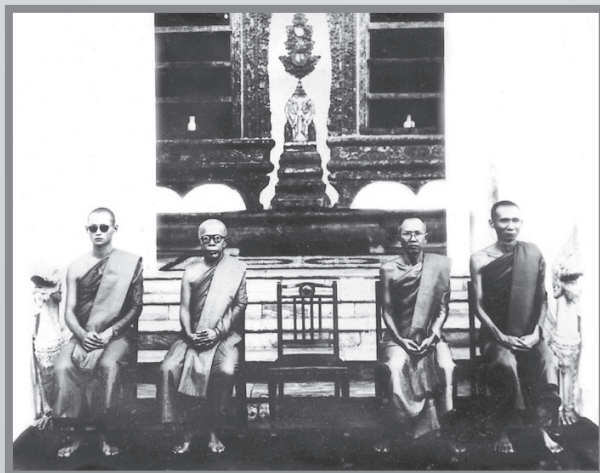
ราชทินนามดังกล่าวในช่วงต้นนี้ เป็นราชทินนามพิเศษ กล่าวคือ สมเด็จพระสังฆราชที่มีได้เป็นพระบรมวงศานุวงศ์นั้น โดยปกติจะใช้ราชทินนามว่า สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ บางพระองค์ ครั้นนี้

จึงนับเป็นอีกหนึ่งครั้งที่มีการใช้ราชทินนาม สมเด็จพระญาณสังวร ซึ่งเป็นราชทินนามเดิม เป็นพระองค์แรกสำหรับสมเด็จพระสังฆราชเพื่อเป็น พระเกียรติคุณทางฝ่ายวิปัสสนาธุระของพระองค์

ทรงเป็นพระอภิบาลพระพี่เลี้ยงในหลวง

นอกจากพระกรณียกิจตามหน้าที่และตำแหน่งแล้ว ในปีพุทธศักราช ๒๔๙๙ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบัน ทรงพระผนวช เนื่องเพราะสมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ สมเด็จพระสังฆราช (พระสมณศักดิ์ขณะนั้น) พระมหาเถระผู้ทรงนับถือและทรงถือว่า มีคุณูปการต่อพระองค์มากนั้นได้ประจวบลง แต่

เดชบุญสมเด็จพระสังฆราชพระองค์นั้นทรงหายประชวรมาได้อย่างน่าอัศจรรย์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงทรงมีพระราชดำริว่า หากได้ทรงพระผนวชโดยมีสมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นพระอุปัชฌาย์แล้วก็จะเป็นที่สมพระราชประสงค์ ในอันที่จะทรงแสดงพระราชคารวะและพระราชศรัทธาในองค์ สมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ สมเด็จพระสังฆราชเป็นอย่างดี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงได้ตกลงพระราชหฤทัย ที่จะทรงพระผนวช เพื่อทรงอุทิศพระราชกุศลสนองพระเดชพระคุณ สมเด็จพระสังฆราช และด้วยความที่พระองค์ทรงเป็นพุทธมามกะ และมีพระราชดำริว่าพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ อันพสกนิกรชาวไทยส่วนใหญ่นับถือ และพระองค์ทรงประจักษ์ในพระราชหฤทัยว่า หลักธรรม

คำสั่งสอนในพุทธศาสนานั้น ประกอบด้วยเหตุด้วยผลด้วยสังขธรรม เป็นศาสนาที่ยึดมั่นในหลักศรัทธาเป็นข้อใหญ่ ประชาชนชาวไทยทั้งแผ่นดินในยุคนั้นจึงปลาบปลื้มปิติเป็นล้นพ้น ที่ประมุขแห่งแผ่นดินทรงพระผนวช ๑๕ วัน มีพระนามฉายาว่า “ภุมิโพล” ทรงพระผนวชที่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อวันที่ ๒๒ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๙๙ แล้วเสด็จฯ มาทรงปฏิบัติสมณวัตรในสำนักสมเด็จพระราชาอุปถยาจารย์ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร จนถึงวันที่ ๕ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๙๙ ในการเสด็จออกผนวชของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว นับเป็นเหตุการณ์สำคัญของประเทศและเป็น

ภารกิจสำคัญของวัดบวรนิเวศวิหารที่จะต้องปฏิบัติหน้าที่ในด้านต่างๆ เกี่ยวกับการทรงผนวชในครั้งนี้ ให้ลุล่วงไปด้วยดีสมพระราชประสงค์ โดยมีสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ สมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๑๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ วัดบวรนิเวศวิหาร ราชวรวิหาร ทรงเป็นพระราชอุปัชยาจารย์ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (ปลด กิตฺติโสภโณ) สมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๑๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อครั้งทรงดำรงสมณศักดิ์เป็นสมเด็จพระราชาคณะ ในพระราชทินนามที่ “สมเด็จพระวันรัต” ทรงเป็นพระราชกรรม

วาจาจารย์ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (จวน อุฏฺฐายี) สมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๑๖ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อครั้งทรงดำรงสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นเจ้าคณะรอง ในพระราชทินนามที่ “พระสาสนโสภณ” ทรงเป็นพระราชาอนุศาสนาจารย์ ส่วนสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก สมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๑๙ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อครั้งทรงดำรงสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นเทพ ในพระราชทินนามที่ “พระโศภณคณาภรณ์” ได้รับมอบหมายจากสมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ สมเด็จพระสังฆราช ให้ทรงเป็นพระอภิบาล (พระพี่เลี้ยง) ในการทรงพระผนวชของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งนับเป็นหน้าที่สำคัญของเจ้าพระคุณ

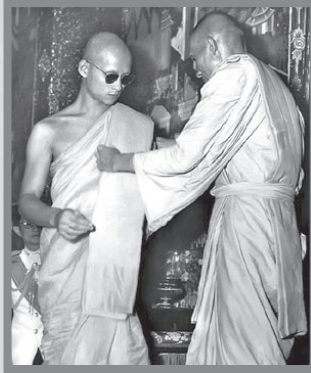
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพราะจะต้องทำหน้าที่เป็น ผู้ถวายคำแนะนำต่างๆ เกี่ยวกับการทรงพระผนวชแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว นับแต่ก่อนการทรงพระผนวชจนตลอด

ระยะเวลาแห่งการทรงพระผนวช การที่เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชเจ้า ทรงได้รับเลือกให้ปฏิบัติหน้าที่พิเศษดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระสังฆราชเจ้า ทรงไว้วางพระทัยในพระปฏิบัติและความสามารถของเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชเจ้า ว่าทรงปฏิบัติหน้าที่สำคัญครั้งนี้ ได้เรียบร้อยสมบูรณ์ และทรงปฏิบัติหน้าที่พระอภิบาลสนองพระเดชพระคุณได้เรียบร้อยสมบูรณ์ทุกประการ

อีก ๒๐ ปีต่อมา เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชเจ้า ให้สัมภาษณ์ถึงเหตุการณ์ครั้งนั้น ซึ่งได้บันทึกไว้ในหนังสือ “พระผู้ล้ารวมพร้อม” ตอนหนึ่งว่า

“...สมเด็จพระสังฆราชเจ้าได้ทรงมอบหมายให้เป็นพระพี่เลี้ยงก็ได้ปฏิบัติหน้าที่ซึ่งได้ทรงมอบหมายให้สนองพระเดชพระคุณ จากการที่ได้ปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวได้มีความรู้สึก ว่า พระภิกษุพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จะได้ทรงผนวชตามราชประเพณีอย่างเต็มพิกัดนั้นหาได้ แต่ทรงผนวชด้วยพระราชศรัทธาที่ตั้งมั่นในพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง มิได้ทรงเป็นบุคคลจำพวกที่เรียกว่า **“หัวใหม่”** ไม่เห็นศาสนาเป็นสำคัญ แต่ได้ทรงเห็นคุณค่าของพระศาสนา ฉะนั้นถ้าเป็นบุคคลธรรมดาสามัญก็กล่าวได้ว่า **“บวชด้วยศรัทธา”** เพราะทรงผนวชด้วยพระราชศรัทธาประกอบด้วยพระปัญญา และได้ทรงปฏิบัติพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด ...”

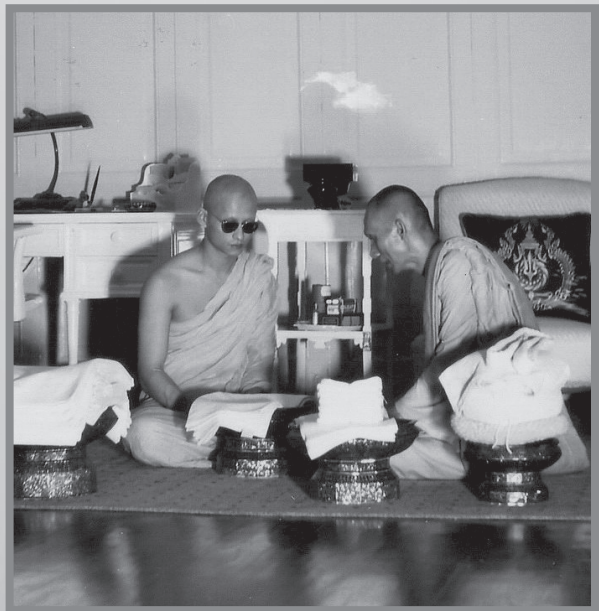
จากการที่ได้ปฏิบัติหน้าที่พระอภิบาลในการทรงพระผนวช เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชเจ้า จึงเป็นที่เคารพนับถือในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาแต่บัดนั้น และได้รับหน้าที่ถวายพระธรรมเทศนาและถวายธรรมกถาแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในโอกาสต่างๆ ตลอดมา ทั้งในการพระราชพิธี และการสวนพระองค์ แต่เมื่อมีผู้กล่าวถึงท่านว่า เป็นพระอาจารย์ของพระบาท

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว หากท่านทราบ ก็จะทักท้วงทันที พร้อมเสนอแนะว่า ไม่ควรที่ผู้หนึ่งผู้ใดจะกล่าวถ้อยคำเช่นนั้น เพราะ “... ใครๆ ไม่ควรจะอวดอ้างตนว่าเป็นครูบาอาจารย์ของเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดิน ทุกคนมีหน้าที่ต้องถวายงานสนองพระราชประสงค์เท่านั้น...”

ดังที่ พระศากยวงศ์วิสุทธิ์ (อนิลมาน ธมฺมสากิโย) ชาวเนปาล ผู้ช่วยเลขาธิการสมเด็จพระสังฆราช ได้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับความสัมพันธ์อันงดงามระหว่างเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ว่า

“...ตอนที่ในหลวงทรงพระผนวชในปี พ.ศ. ๒๔๙๙ อาตมายังไม่เกิดด้วยซ้ำ แต่สิ่งที่ได้เห็นจากเอกสาร ก็คือ พระองค์ทรงเตรียมการสอนและการอภิบาลพระบาท

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอย่างดี อาตมาเคยเห็นเอกสารเป็นแฟ้มๆ ที่จัดไว้อย่างเรียบร้อย แต่ละคาบที่เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช ถวายความรู้แด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ตอนนั้น เป็นบทๆ อย่างละเอียด น่าเสียดายที่ปลวกกินแฟ้มเหล่านั้นจนหมด...”

ในเอกสารบันทึกไว้อย่างละเอียดว่า เจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เน้นการถวายความรู้แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทุกวัน ตลอด ๑๕ วัน หลังจากทำศาสนกิจเสร็จ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ก็ไม่เสด็จฯ ไปไหน เจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ก็จะไปสอนในตอนนั้น นอกจากนั้น สิ่งที่เจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เล่าให้ฟังเท่าที่จำได้คือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงมุ่งมั่นในการปฏิบัติธรรมเป็นอย่างมาก ทรงค้นคว้า ทรงสอบถาม มีพระราชปฐมาตตลอดเวลา พระจริยวัตรพระองค์งามมากๆ ผลองพระบาทพระองค์ไม่สวมเลย ทั้งๆ ที่มีผลองพระบาทที่ในวังและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ถวายไว้ พอในหลวงทรงลาพระผนวชแล้ว พระองค์ก็นำมาถวายสมเด็จพระสังฆราช ซึ่งตอนนั้นก็ไม่ว่าหายไปไหน...”

หลังจากนั้น ตอนที่อาตมาได้ถวายงานเจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ แล้ว ภาพที่อาตมาเห็นก็คือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เสด็จฯ มาวัดบวรฯ บ่อยๆ มาสนทนารวมกับเจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เป็นประจำ เสวนากันที่เป็นชั่วโมงๆ คนที่ติดตามมาในยุคที่อาตมาทันก็คือ นิ่งบิตไปบิตมา อาตมาก็คิดว่า เมื่อไหร่จะเสร็จเสียที คุยอะไรกันนักกันหนา คุยกันสองพระองค์เสียงก็เบามาก ไม่ได้ยินอะไรมากนัก คนติดตามคอยรับใช้ รวมทั้งอาตมาด้วยก็บิตแล้วบิตอีก ทั้งสองพระองค์ไม่เห็นบิตไปไหนเลย นิ่งคุยกันอยู่ได้ ที่รู้ว่าเป็นเรื่องธรรมดา ธรรมดาไม่ก็เพราะว่า พอพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เสด็จกลับเจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ก็ให้อาตมาไปค้นเรื่องนั้นเรื่องนี้ แล้วทรงถวายตามไป ทรงคุยกันตลอดเวลาหลายเรื่อง เรื่องหนึ่งที่ว่าอาจจะมิใช่ประโยชน์แต่คนไม่ค่อยได้รู้กันมากมายก็คือ ช่วงที่ประเทศไทยมีปัญหาคอมมิวนิสต์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เสด็จฯ ไปยังที่ต่างๆ ที่แม้แต่ฝ่ายรัฐบาลก็ไปไม่ได้ แต่ในหลวงก็เสด็จฯ ไป แล้วพระองค์กลับมาเฝ้าเจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ พระองค์มาขอให้จัดพระไปอยู่ในที่ต่างๆ ซึ่งพระองค์เตรียมอย่างไม่เป็นทางการไว้แล้ว คือ ย่านที่เรียกว่าสี่แดง สี่ชมพู ตรงนั้น พระองค์ได้เตรียมสำนักสงฆ์เล็กๆ ไว้ แล้วให้เจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ จัดพระไป ไม่ต้องเป็นพระที่มีความรู้ แต่ให้เป็นพระที่

ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบเท่านั้นเอง ให้ไปอยู่ในย่านนั้น ที่นั่นที่นี้ ในหัวใจของพื้นที่สีแดง พื้นที่สีชมพู โดยที่ในหลวงทรงดูแลพระเหล่านั้นโดยไม่เป็นทางการ ซึ่งพระเหล่านั้นก็ไปปฏิบัติหน้าที่ ปฏิบัติธรรมโดยตรง คือ บิณฑบาต ทำให้ญาติโยมรู้จักกับพระ พระก็รู้จักกับญาติโยม มีอะไรก็ทำให้คุยกันขึ้นมา ไปๆ มาๆ สำนักสงฆ์เล็กๆ ก็กลายเป็นที่ประสานของผู้คนทั้งหมด ทำให้ความบาดหมาง ความแตกแยกมันลดไปไม่มีใครรู้เรื่อง เป็นความพยายามของสองพระองค์ในการแก้ปัญหาบ้านเมืองในสมัยนั้น

นอกจากนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงเป็นผู้ที่ใฝ่ในพระธรรมอย่างต่อเนื่องเป็นอย่างยิ่ง ดังที่พระอนิลมานเล่าต่อมามากกว่า ตลอดเวลาที่ผ่านมาก่อนที่ทรงจะติดมากๆ อย่างในทุกวันนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้ส่งเจ้าหน้าที่โสภณานุการของพระองค์จากสวนจิตรลดาตามบันทึกเทปธรรมะ ไม่ว่าเจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ จะเทศน์ในพระอุโบสถวันพระ หลังวันพระ หรือเวลาที่เจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ สอนกรรมฐานให้แก่ประชาชน ในหลวงก็ส่งเจ้าหน้าที่มาบันทึกเทป แล้วพระองค์ก็นำไปฟังในวัง หรือในช่วงเข้าพรรษาตลอด

ผ่านไปกว่าครึ่งศตวรรษ การเสด็จออกทรงพระผนวชของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ครั้งนั้น นับเป็นเหตุการณ์ประวัติศาสตร์อันสำคัญของชาติ และเป็นภารกิจสำคัญของวัดบวรนิเวศวิหาร ที่ดำรงไว้ซึ่งพระสุปฏิปันโนแห่งพระพุทธศาสนาดังที่พระอนิลมานกล่าวไว้ว่า **“นี่คือความสามารถของทั้งสองพระองค์ ที่เกื้อกูลกันในเรื่องของพระศาสนาและการปกครองแผ่นดิน”**

จะเห็นได้ว่าการปฏิบัติพระองค์เมื่อทรงดำรงตำแหน่ง “สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก” ทรงปฏิบัติพระองค์ในฐานะพระมหาสังฆเถระด้วยพระจริยวัตรงดงาม ทั้งในส่วนอัธยาศัยปฏิบัติ และปรกติปฏิบัติ ควรแก่การยึดถือเป็นแบบอย่าง การปฏิบัติพระองค์ในฐานะองค์พระประมุขแห่งสังฆมณฑล ทรงปฏิบัติศาสนกิจอันเป็นคุณประโยชน์แก่คณะสงฆ์ และพระพุทธศาสนาเป็นอเนกประการ ส่วนการประปฏิบัติพระองค์ในฐานะพระสมณคากยบุตร ผู้สืบทอดมรดกทางธรรมดำรงพระพุทธศาสนา มีพระ

ปรีชาสามารถทั้งในทางพระปริยัติศีลธรรม และพระปฏิบัติศีลธรรม ดังที่ปรากฏในหมู่พุทธบริษัท ทั้งฝ่ายคฤหัสถ์และบรรพชิต นับว่าทรงเป็นปราชญ์ทางพุทธศาสนธรรมที่สำคัญพระองค์หนึ่งในยุคปัจจุบัน โดยทรงงานหลายด้าน อาทิ การศึกษา การปกครอง การสั่งสอน เผยแผ่พระพุทธศาสนา การก่อสร้างปฏิสังขรณ์และการสาธารณสงเคราะห์ ทรงบูรณะซ่อมสร้างเสนาสนะ และถาวรวัตถุอันเป็นสาธารณประโยชน์เป็นจำนวนมาก กล่าวคือ ปุชนิยสถานได้แก่ มณฑปประดิษฐานพระพุทธรูปจำลอง พระเจดีย์ วัดบวรนิเวศวิหาร พระบรมธาตุ เจดีย์ศรีนครินทรมหาสันติคีรี ดอยแม่สลอง

พระอาราม ได้แก่ วัดสันติคีรี ดอยแม่สลอง เชียงราย วัดรัชดาภิเษก อำเภอบ่อพลอย จังหวัดกาญจนบุรี วัดล้านนาสังวราราม อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ วัดพุมุต อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี และที่สำคัญ **วัดญาณสังวราราม วรมหาวิหาร** อำเภอ บางละมุง จังหวัดชลบุรี ซึ่งอาจถือเป็นวัดประจำรัชกาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช มหาราช เนื่องจากคณะผู้สร้างวัดได้พร้อมใจกันสร้างขึ้นเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาครบ ๕ รอบ วัดนี้อยู่ในพระอุปถัมภ์ของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก และได้รับพระมหากรุณาธิคุณพระกรุณานานับประการจากองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอทุกพระองค์ และสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ได้ทรงอุปถัมภ์ในการก่อสร้างตลอดมา และทรงรับเป็นวัดในพระบรมราชูปถัมภ์เป็นวัดในพระองค์อีกด้วย นอกจากนี้ยังทรงอุปถัมภ์วัดไทยในต่างประเทศอีกหลายแห่ง คือ วัดพุทธรังษี นครซิดนีย์ ประเทศออสเตรเลีย วัดจารุการธรรมจักรชัย กรุงเทพมหานคร ประเทศอินโดนีเซีย วัดนครมณฑปศิริกิตติวิหาร เมืองกิตติบุรประเทศเนปาล โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนสมเด็จพระญาณสังวร จังหวัดยโสธร โรงเรียนสมเด็จพระปิยมหาราช

รมณียเขต จังหวัดกาญจนบุรี โรงพยาบาล ได้แก่ การสร้างตึกวชิรญาณวงศ์ ตึกวชิรญาณสามัคคีพยาบาล และตึก ภปร. โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์, โรงพยาบาลสมเด็จพระปิยมหาราชรมณียเขต จังหวัดกาญจนบุรี, โรงพยาบาลวัดญาณสังวราราม จังหวัดชลบุรี และโรงพยาบาลสกลมหาสังฆปริณายก เพื่อถวายเป็นอนุสรณ์แด่สมเด็จพระสังฆราชแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ทุกพระองค์ รวม ๑๙ แห่ง ได้เริ่มก่อสร้างไปแล้วหลายแห่ง

นอกจากการเผยแผ่พระธรรมในประเทศ ทรงเผยแผ่พระธรรมในสากลโลก โดยทรงริเริ่มสืบสานสายสัมพันธ์ระหว่างคณะสงฆ์ รัฐบาล และพุทธศาสนิกชน เพื่อให้พระพุทธศาสนาในหลายประเทศพื้นฟูและเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น อาทิ ประเทศกัมพูชา เมียนมาร์ อังกฤษ ฝรั่งเศส สวิตเซอร์แลนด์ อิตาลี กรีซ อินโดนีเซีย ออสเตรเลีย ศรีลังกา จีน และสหรัฐอเมริกา

ผลจากการทรงปฏิบัติพระกรณียกิจนานับประการเพื่อทรงสืบทอด พื้นฟู และเผยแผ่พระพุทธศาสนาตลอดเวลา ขณะทรงผนวช รวมเวลากว่า ๒๔ ปี ถือว่ายาวนานที่สุดเมื่อเทียบกับสมเด็จพระสังฆราชทุกพระองค์ในอดีตที่ผ่านมา และยังเป็นสมเด็จพระสังฆราชพระองค์แรกของไทยที่ทรงเจริญพระชนมายุครบ ๑๐๐ พรรษา เมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๕๖ ซึ่งถือว่าทรงมีพระชนมายุมากกว่าสมเด็จพระสังฆราชทุกพระองค์ นับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๑ ถึงรัชกาลที่ ๙ ซึ่งมีพระมหาเถระได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราชทั้งหมด ๑๙ พระองค์ ทั้งยังทรงได้รับการยกย่องให้เป็น **“ผู้นำคณะสงฆ์สูงสุดแห่งโลกพระพุทธศาสนา”** เมื่อวันที่ ๑ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๕๕ ในการประชุมสุดยอดผู้นำชาวพุทธโลกจาก ๓๒ ประเทศ ที่ได้ทูลถวายตำแหน่งพระเกียรติยศอันสูงสุด แสดงให้เห็นถึงพระเกียรติคุณที่ได้รับการเชิดชูจากพุทธศาสนิกชนทั่วโลกของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ในฐานะสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๑๙ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ สะท้อนให้เห็นถึงพระหทัยที่ทรงมุ่งมั่นปฏิบัติพระกรณียกิจ ยังประโยชน์ให้เป็นที่ประจักษ์แก่พุทธศาสนิกชนชาวไทยและชาวโลก

สืบมา และสมเด็จพระสังฆราชยังได้ทรงกล่าวถึง พระราชจริยาวัตรของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในทาง พุทธศาสนา ว่า

“...ในด้านหน้าที่ราชการนั้น ก็ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจ ทางพระพุทธศาสนา ตามราชประเพณี โดยมิได้ขาดตกบกพร่อง เช่น พระราชกรณียกิจเนื่องในเทศกาลสำคัญทางพระพุทธศาสนาพระราชทาน พระบรมราชูปถัมภ์ในการบูรณปฏิสังขรณ์พระอารามต่างๆ ทั้งในกรุงเทพฯ และในหัวเมือง พระราชทาน แต่งตั้งสมณศักดิ์แด่พระสงฆ์ ในการเอื้ออำนวยการปกครองคณะสงฆ์ และเชิดชูผู้ทรงศีลทรงธรรมให้ เป็นที่ปรากฏ ตลอดถึงพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์ การสั่งสอนและการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทั้งใน ประเทศและต่างประเทศ ในด้านที่เป็นการส่วนพระองค์นั้น ก็ทรงปฏิบัติพระองค์ยึดมั่นอยู่ในคุณธรรมของ พระพุทธศาสนา มีราชมารม เป็นต้นดังกล่าวแล้ว ทรงศึกษาพระพุทธศาสนา และทรงนำไปปฏิบัติอย่างจริงจัง ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเป็นการส่วนพระองค์ในโอกาสต่างๆ และบำรุงพระสงฆ์ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบเป็นจำนวน มากมิได้ขาด...”

ทรงเป็นพระราชกรณียกิจในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร

ในปีพุทธศักราช ๒๕๒๑ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จออกผนวชเป็นพระภิกษุ และบำเพ็ญสมณธรรม ณ วัดบวรนิเวศวิหารเป็นเวลา ๑๕ วัน จึงทรงลาผนวช เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช ทรงดำรง สมณศักดิ์ที่ สมเด็จพระญาณสังวร ก็ทรงได้รับอาราธนาให้เป็นพระราชกรณียกิจในพระราชพิธีทรงผนวช (สมเด็จพระสังฆราชวาสนมหาเถร วัดราชบพิธ ทรงเป็นพระราชอุปัชฌาย์) และทรงทำหน้าที่เป็นพระอาจารย์ถวาย พระธรรมวินัยตลอดระยะเวลาแห่งการทรงผนวช

เป็นที่ประจักษ์ชัดว่า ประเทศไทยได้ปรากฏบุคคลอันสำคัญยิ่งที่จำต้องจาริกไว้ในประวัติศาสตร์ถึงพระ บารมีปกเกล้าปกกระหม่อมคุ้มครองทวยราษฎร์บนผืนแผ่นดินไทย ให้อยู่ดีมีสุขทางกายและใจ ผสานกับคุณงาม ความดี การปฏิบัติ ปฏิบัติชอบยิ่ง ของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก กับเป็น ที่พึ่งพิงทางจิตใจอันประเสริฐอย่างหาที่สุดมิได้

ความตอนหนึ่งในพระโอวาท “ทุกชีวิตมีเวลาอันจำกัด” ว่า

“ใจของเราทุกคนนี้สำคัญนัก สติก็สำคัญนัก ปัญญาที่สำคัญนัก ทั้งหมดนี้ไม่ควรแยกจากกัน มีใจก็ต้องให้มีสติ ต้องให้มีปัญญา ต้องให้มีกรุณา ประคับประคองกันไปให้เสมอ อย่าให้มีสิ่งอื่นนอกจาก สติปัญญา และเมตตากรุณาเข้ากำกับใจ”

เอกสารอ้างอิง

โกวิท ตั้งตรงจิตร. ๑๙ สมเด็จพระสังฆราช กรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ : พิมพ์ครั้งที่ ๒ พิมพ์คำสำนักพิมพ์, ๒๕๕๕.

คณะกรรมการฝ่ายจัดทำจดหมายเหตุ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. จดหมายเหตุงานฉลองพระชันษา ๙๖ ปี สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๒

สนั่น ผิวนวล. พระประวัติสมเด็จพระสังฆราชแห่งกรุงเทพมหานคร ๑๙ พระองค์ พร้อมทั้งเหตุการณ์ ๗๐๐ ปี ของประเทศไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๖

<http://www.komchadluek.net>, <http://www.watbowon.com>, <http://th.wikipedia.org>
<http://asianpacificnews.com>, <http://www.manager.co.th>.